

Tieto, valta ja veronkanto

Janne Haikari: Isännän, Jumalan ja rehellisten miesten edessä. Vallankäyttö ja virkamiesten toimintaympäristöt satakuntalaisissa maa-seutuyhteisöissä 1600-luvun jälkipuoliskolla. Bibliotheca historica 121. SKS 2009. 260 s.

■ Miten 1600-luvun suurvalta-Ruotsin kuuluisa hallintokoneisto toimi? Sortivatko aatelliset talonpoikia, miten voudit saivat katojen kiusaamat talonpojat maksamaan veroja? Suurvalta-ajan historia on täynnä suuria kysymyksiä.

Talonpoikien ja esivallan suhdetta on historiankirjoituksessa usein käsitelty varsin mustavalkoisesti. Vanha, kansallinen historiankirjoitus oli sekä Suomessa että Ruotsissa talonpojan puolella, ja sekä voudit että aatelliset leimattiin sortajiksi. Veronkantoa ja läänitysten arkipäivää on kuitenkin tutkittu hämmästyttävän vähän.

Väitöskirjassaan *Isännän, Jumalan ja rehellisten miesten*

edessä Janne Haikari tutkii yksityiskohtaisesti paikallista hallintokulttuuria Porin kreivikunnassa. Kreivikunta muodostui tiloista, jotka kuningatar Kristiina vuonna 1651 läänitti Ulvilan, Huittisten ja Kokemäen pitäjästä kreivi Gustav Hornille. Huomattava osa alueen mantaaleista ei kuitenkaan kuulunut läänitykseen, eivätkä kreivikunnakaan talonpojat olleet vapautettuja kaikista kruunun veroista ja maksuista. Siksi paikallisyhteisössä käyttivät valtaa sekä kruunun että kreivikunnan virkamiehet.

Haikari nostaa tutkimuksensa keskushahmoiksi voudit. Kruununvoudit sekä läänitysten ja kartanoiden voudit ovat vaikuttajaryhmä, joka on ennen ruotsalaisen Matts Hallenbergin ja Haikarin tutkimuksia tunnettu todella huonosti, vaikka heidän toiminnastaan riippuivat niin suurvallan verotulot kuin talonpoikien elin ehdotkin. Haikari liittää työnsä taidokkaasti aikaisempaan tutkimukseen ja siitä nouseviin kysymyksiin. Väitöskirjan polttopisteessä on kysymys siitä, miten suurvalta *todella* toimi – oliko se niin tehokas ja armoton kuin historioitsijat ovat yleensä antaneet ymmärtää.

Teoreettisella tasolla tutkimus liittyy vallan ja erityisesti valtion vallan käsitteisiin. Niitä Haikari käsittelee kuitenkin ohuesti. Valtion olemukseen ja valtion valtaan liittyvistä teorioista olisi saattanut olla apua analyysissä ja tutkimuksen rakensäntämisessä.

Haikarin työn ansiona on vankka empiria. Tutkimus perustuu poikkeuksellisen asian- tuntevaan alkuperäislähteiden

käyttöön. 1600-luvun lähde- materiaalia on harvoin luettu Haikarin tutkimuksen näkökulmasta. Esimerkiksi tuomiokirjoja on yleensä käytetty rikoshistoriallisen tutkimuksen lähteinä. Haikari nostaa esiin virkamiesten ja talonpoikien kiistat ja vallanpitäjien keskinäiset valta-asetelmat, ja avaa näin raikkaan näkökulman tuomiokirjojen maailmaan.

Teoksen merkittävimmät tutkimustulokset liittyvät toisaalta virkamiesten hallussa olevan tiedon luonteeseen ja sen kulkuun, toisaalta virkamiesten ja talonpoikien väli- seen suhteeseen. Näihin seikoihin porautuessaan Haikari myös kyseenalaistaa historian- tutkimukseen piintyneitä ajatuksia kiinnostavalla tavalla.

Haikari osoittaa tutkimuksessaan, miten alkeellisia 1600-luvun suurvallan hallintotavat todellisuudessa olivat. Tehokkaan hallinnon suurin este oli epämääräinen tiedon- kulku ja käytettävissä olevan tiedon summittaisuus. Virallisten läänityskirjeiden sanamuoto oli mahtaita ja epämääräinen. Niissä kerrottiin läänityksen pitävän sisällään myönnettyt tilat ja esimerkiksi niihin liittyvät järvet, saaret, kalavedet, niityt ja metsät. Haikari huomauttaa, että kreivi kyllä tiesi tarkkaan, mitkä tilat olivat hänen kreivikuntansa osia, mutta hän ei tiennyt lainkaan, mitä yksittäiseen tilaan kuului. Voudin tehtäväksi jäi soveltaa tietoja toiminnassaan. ”Kreivikunnan ja kruunun kilpailu verorästeistä ja veroista oli pohjimmiltaan kilpailua tiedosta”, kirjoittaa Haikari.

Haikarin kuvaama 1600-luvun hallintojärjestelmä ei ollut

sellainen ylhäältä johdettu, tehokas koneisto kuin millaisena se historiankirjoituksessa yleensä esitetään. Hallinnon resurssit olivat olemattomat ja yksittäisellä voudilla suunnaton vastuu veronkannosta. Haikari on pääosin oikeassa kritisoidessaan historioitsijoiden puolihuolimattomia yleisluonnehdintoja, mutta aivan täysin maaliinsa kritiikki ei osu. 1600-luvun Ruotsi ei tietenkään ollut tehokas valtio, jos vertailukohtana on nyky aika tai edes 1700-luku. Sen sijaan valtakunnan hallintojärjestelmä oli vallankumouksellisen tehokas, jos sitä vertaa 1500-luvun hataraan paikallis hallintoon tai keskiajan tilanteeseen, jolloin mitään todellista hallintojärjestelmää ei ylipäätään ollut. Myös Haikarin oma tutkimus osoittaa, että veronkanto toimi surkeisiin voimavaroihin nähden yllättävän hyvin.

Haikari luo teoksessaan viivaiteikkaan kuvan veronkeruusta. Voudit olivat vastuussa esimiehilleen, mutta myös sidoksissa paikallisyhteisönsä. ”Sortaminen” ei ollut heidän intresseissään. Sekä kruununvouti että kreivikunnan vouti olivat hankalassa asemassa, puristuksissa isännän, esivallan ja talonpoikien välissä, sään ja tiedonkulun armoilla, pakotettuja kampailemaan myös toisiaan vastaan.

Talonpoikia koettelivat huonot sadot, ja talojen veroluvut eivät aina vastanneet todellisuutta. Käytännön verotus oli loputonta peliä verorästeillä ja -helpotuksilla. Järjestelmä oli joustava ja perustui voudin ja talonpoikien väliseen luottamukseen. Haikarin työstä

käy myös herkullisella tavalla ilmi, etteivät kaikki talonpojat olleet mitään viattomia työn sankareita. Oli myös juoppoja ja muita, jotka eivät hoitaneet tilaansa kunnolla.

Haikarin tutkimuksen ongelmana on melko monimutkaisesti määritelty tutkimuskysymys ja (ilmeisesti siitä johtuen) rönsyilevä rakenne. Kahden eri esivallan toimintakuviot ovat olleet haasteellinen kuvattava, eivätkä tutkimuksen ydinkohdat nouse kovin selvästi esiin yksityiskohtien keskeltä. Myös otsikot ovat osin vaikeatajuisia, kuten ”Miksi sankareita on pakko rakastaa” ja ”Talonpoikien mielentilat ja maatilat”.

Kokonaisuutena *Isännän, Jumalan ja rebellisten miesten edessä* on merkittävä lisä suurvalta-ajan ja hallinto historian tutkimukseen. Vallan arkipäivään pureutuessaan Haikari avaa uusia näköaloja varhaismodernin maalaisyhteisön elämäntapaan ja kuvaa onnistuneesti sitä satojen, katojen ja veronkeruun kytköstä, josta esi-isämme elämän edellytykset rakentuivat.

Mirkka Lappalainen